

dr Marta Kusterka-Jefmańska
Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

WYSOKA JAKOŚĆ ŻYCIA JAKO CEL NADRZĘDNY LOKALNYCH STRATEGII ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

Streszczenie

W opracowaniu zdefiniowano pojęcie zrównoważonego rozwoju oraz jakości życia. Omówiono także zagadnienia pomiaru obu tych kategorii. Scharakteryzowano lokalne strategie zrównoważonego rozwoju jako narzędzia poprawy jakości życia na danym obszarze.

Słowa kluczowe: jakość życia, strategia zrównoważonego rozwoju

Summary

The paper presents sustainable development and quality of life definitions. The issues of quality of life measurement and monitoring of local sustainable development strategies were also presented. The role of local sustainable development strategies in the quality of life improvement on local level was indicated.

Keywords: quality of life, sustainable development strategy

I. Wstęp

Istotą zrównoważonego rozwoju jest trwała poprawa jakości życia współczesnych i przyszłych pokoleń osiągnięta przez kształtowanie właściwych proporcji w gospodarowaniu trzema rodzajami kapitału: ekonomicznym, społecznym oraz naturalnym [Piontek, 2000]. Koncepcja zrównoważonego rozwoju powinna być zatem implementowana na wszystkich poziomach zarządzania (międzynarodowym, krajowym, regionalnym i lokalnym). W lokalnych układach terytorialnych przydatnym narzędziem urzeczywistnienia założeń tej koncepcji jest strategia zrównoważonego rozwoju.

W opracowaniu scharakteryzowano lokalne strategie zrównoważonego rozwoju jako narzędzia integrujące dążenia wspólnoty lokalnej oraz władz samorządowych na rzecz poprawy jakości życia mieszkańców danego obszaru. Omówiono także zagadnienia pomiaru jakości życia oraz monitorowania lokalnych strategii zrównoważonego rozwoju z wykorzystaniem wskaźników.

2. Jakość życia, jako cel nadrzędny zrównoważonego rozwoju

Jakość życia jest pojęciem względnym i złożonym, odnoszącym się do wielu różnorodnych aspektów ludzkiego istnienia. Współtworzy ją wiele różnych elementów, w tym między innymi [Kusterka, 2003]:

- stan środowiska naturalnego,
- bogactwo postrzegane zarówno w sensie materialnym, jako dobra znajdujące się w naszym posiadaniu, jak i w sensie niematerialnym, jako dostęp do edukacji i kultury,
- zdrowie i bezpieczeństwo zarówno w wymiarze zdrowotnym (zagrożenie życia), jak i w aspekcie utraty mienia (przestępczość i kłęski żywiołowe) oraz w sensie ekonomicznym (niezbędnych środków finansowych),
- poczucie zakorzenienia w lokalnym środowisku, stosunki międzyludzkie oraz udział w życiu danej społeczności i wpływ na decyzje dotyczące jej życia zbiorowego i indywidualnego.

Zdaniem Barbary Piontek wysoka jakość życia powinna gwarantować rozwój człowieka we wszystkich jego wymiarach przez kształtowanie właściwych proporcji w generowaniu, zaspokajaniu i realizacji potrzeb ekonomicznych (w tym materialnych), społecznych, przyrodniczych oraz duchowych, z zachowaniem kryterialnych funkcji sfery moralnej [Piontek, 2002]. Jakość życia stanowi sedno zrównoważonego rozwoju i, jak dowodzi Tadeusz Borys [2005], powinna być rozumiana jako zrównoważone docenianie i dostrzeganie całego bogactwa globalnej jakości i współlistnienia w życiu człowieka dobrobytu (cech jakości typu „mieć”) oraz dobrostanu (cech jakości typu „być”).

Jakość życia i zrównoważony rozwój to kategorie ściśle z sobą powiązane. Wysoka jakość życia stanowi bowiem cel nadrzędny koncepcji zrównoważonego rozwoju. Koncepcja ta bazuje zatem na komparatywnej (wartościującej) interpretacji kategorii jakości życia. Stanowi ona punkt wyjścia dla sformułowania dwóch ważniejszych pojęć pochodnych jakości życia o charakterze oceniającym, to znaczy obiektywnej i subiektywnej jakości życia, czy też, jak podkreśla Borys [2002], obiektywizacji i subiektywizacji ocen jakości życia.

Obiektywną jakość życia zamiennie określa się jako warunki życia. Poprawa tych warunków nie musi jednak przekładać się bezpośrednio na zwiększenie poziomu zadowolenia mieszkańców. Poziom zadowolenia (satysfakcji) z życia określanej jest jako subiektywna jakość życia i relacje tej kategorii do jakości obiektywnej nie są jednoznacznie określone. Subiektywne poczucie zadowole-

nia z obiektywnych warunków życia zależy również od kompleksowości jakości życia, tak zwanego względnego poczucia pokrzywdzenia oraz systemu wartości [Borys, 2002]. Subiektywna jakość życia jest ściśle powiązana z pojęciem szczęścia, które definiowane jest jako pełne i trwałe zadowolenie z całości życia. Ponieważ nie można spodziewać się, w warunkach życia ludzkiego, zadowolenia pełnego, trwałego, dotyczącego całości życia bez zastrzeżeń, wyjątków i przerw, przytoczoną definicję należy traktować jako ideał szczęścia i odróżniać od szczęścia realnego. Szczęście realne powinno być rozumiane aproksymatywnie, to znaczy, że szczęśliwy jest ten, kto zbliża się do ideału szczęścia [Tatarkiewicz, 1985].

3. Lokalne strategie zrównoważonego rozwoju

Samorząd lokalny stoi przed ogromnym wyzwaniem w zakresie racjonalnego wykorzystania sił tkwiących w lokalnych zasobach środowiska, kapitale ludzkim i ekonomicznym. Jego działania nie mogą się zatem opierać na przypadkowych, podejmowanych na bieżąco decyzjach. Wszystkie powinny być dokładnie przemyślane i zaplanowane w długim czasie. Narzędziem umożliwiającym władzom samorządowym i społeczności lokalnej implementację zasad zrównoważonego rozwoju na danym obszarze jest strategia. Właściwie opracowana, wdrażana i monitorowana w ramach międzysektorowego partnerstwa sprzyja poprawie jakości życia.

Lokalna strategia zrównoważonego rozwoju jest dokumentem o charakterze ogólnym, opracowywanym na zasadzie dobrowolności. Jest również dokumentem szczególnym, o strategicznym znaczeniu dla realizacji określonej wizji rozwoju gminy lub powiatu. Mimo że nie jest dokumentem wymaganym, samorządy lokalne coraz chętniej ją opracowują, dostrzegając wiele korzyści z jej posiadania. Wśród nich wymienić należy między innymi [Borys, 1998; Brol, 1998]:

- możliwość planowania przyszłych działań w perspektywie kilkunastu lat,
- całościowe spojrzenie na gminę przy rozpatrywaniu poszczególnych dziedzin działalności w powiązaniu ze sobą,
- wyartykułowanie interesów społeczności lokalnej między innymi przez tworzenie struktur partnerskich i silnego lobby społecznego,
- możliwość stałej oceny postępów i korygowania błędów przez członków społeczności lokalnej,
- możliwość realistycznej oceny mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń dla rozwoju gminy,
- efektywne gospodarowanie lokalnymi zasobami, takimi jak: środowisko, ludzie, infrastruktura oraz środki finansowe,
- określenie zasad zachowań oraz nadanie ciągłości i trwałości poczynaniom władz lokalnych, niezależnie od zmieniających się układów politycznych,
- zapewnienie mieszkańcom, a także podmiotom gospodarczym, poczucia stabilizacji,

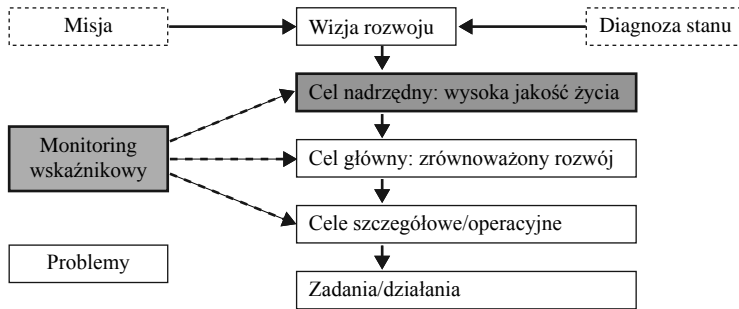
- zmniejszenie niepewności działania firm, co – wydłużając horyzont decyzyjny – zwiększa skłonność do inwestowania,
- eliminację lub złagodzenie konfliktów,
- tworzenie korzystnego wizerunku gminy i władz,
- mobilizację dodatkowych środków na rozwój z lokalnych zasobów,
- możliwość ubiegania się o środki finansowe z zewnątrz.

Samo pojęcie strategii wywodzi się ze sztuki wojennej i obejmuje teorię oraz praktykę przygotowania i prowadzenia wojny. Zapożyczona na użytek cywilny strategia definiowana jest różnie. Może być postrzegana jako spójny i celowy zbiór decyzji oraz działań przewidzianych do zrealizowania w określonym czasie [Kozmiński, Piotrowski, 1998]. W odniesieniu do procesów zrównoważonego rozwoju strategia jako produkt planowania strategicznego jest koncepcją poprzedzającą działanie, która ukazuje główne kierunki, tendencje rozwojowe, a także długofalowe cele tego rozwoju. W praktyce strategia często oprócz planu strategicznego obejmuje również plan taktyczny (operacyjny), uwzględniający listę zadań (działań) z określonym harmonogramem i sposobem realizacji wyznaczonych celów [Borys, 2001].

Podmiotem lokalnych strategii zrównoważonego rozwoju jest społeczność lokalna działająca przez swoje ciała przedstawicielskie i administrację samorządową. W strategii należy zidentyfikować zróżnicowane cechy danej społeczności lokalnej (to jest poczucie tożsamości, określenie poziomu aktywności, możliwości i warunków rozwojowych danego obszaru w ładzie społecznym, środowiskowym, gospodarczym), które decydują o wyborze indywidualnej drogi do zrównoważonego rozwoju (por. [Wysocka, 1996]).

Przedmiotem strategii zrównoważonego rozwoju są problemy, cele i działania określone w sferze społecznej, środowiskowej oraz gospodarczej. W ramach poszczególnych ładów identyfikowane są również główne trendy, a także zasadnicze problemy, zależności bądź konflikty. Powyższe elementy określone są na podstawie przeprowadzonej na wstępie prac nad strategią diagnozy. Stanowi ona również punkt wyjścia dla sformułowania wizji rozwoju. Wizja wyraża aspiracje społeczności lokalnej i jest wyobrażeniem przyszłości gminy. Cele stanowią z kolei docelowy przyszły stan rzeczy i w strategii zrównoważonego rozwoju tworzą układ hierarchiczny z wysoką jakością życia jako celem nadrzędnym. Wskazane w strategii kierunki działań powinny stanowić podstawę opracowania szczegółowych projektów (planów operacyjnych). Realizacja tychże projektów jest warunkiem osiągnięcia celów szczegółowych, a w konsekwencji celu głównego, którym jest zrównoważony rozwój (rys. 1).

Przygotowując strategię rozwoju należy mieć na uwadze, że planowanie jest zaledwie częścią zarządzania strategicznego. Bez fazy realizacji, monitorowania i doskonalenia sam dokument jest bezużyteczny [Gołębiowski, 2001]. Niezbędne staje się zatem określenie systemu zarządzania realizacją strategii, w tym systemu aktualizacji i monitoringu.

Rysunek 1. Jakość życia w strukturze planowania strategicznego

Źródło: [Borys, Rogala, 2008].

4. Pomiar jakości życia i zrównoważonego rozwoju na poziomie lokalnym

Kategoria jakości życia jest przedmiotem zainteresowania wielu dziedzin nauki, które podejmują próby nie tylko zdefiniowania samego pojęcia i usystematyzowania wiedzy na jego temat, ale również poszukują metod i instrumentów, które pozwolą na dokonanie pomiaru tej jakości [Ostasiewicz, 2002]. Ponieważ wysoka jakość życia stanowi cel nadrzędny zrównoważonego rozwoju, zainteresowanie szczegółową informacją na temat parametrów osiągniętego w trzech wymiarach (społecznym, środowiskowym oraz gospodarczym) rozwoju wyrażają nie tylko środowiska naukowe, ale coraz częściej także władze samorządowe i społeczność lokalna.

Jak pokazują doświadczenia Unii Europejskiej, kraju oraz poszczególnych jednostek samorządów terytorialnych, zestawione w opracowaniu pod redakcją Tadeusza Borysa i Piotra Rogali [2008], jakość życia powinna być mierzona na podstawie dwóch zestawów wskaźników: wskaźników zrównoważonego rozwoju, czyli danych obiektywnych w zestawieniu z danymi subiektywnymi zgromadzonymi na podstawie badań ankietowych.

W Unii Europejskiej i jej krajach członkowskich są realizowane trzy inicjatywy bezpośrednio związane z badaniem jakości życia na poziomie lokalnym. Są to Europejskie Badania Jakości Życia, badania jakości życia w ramach programu Urban Audit oraz EU-SILC.

Pierwsze Europejskie Badania Jakości Życia przeprowadzone zostały w 2003 roku i obejmowały 28 państw – 27 członków Unii Europejskiej oraz Turcję. Kraje te zostały podzielone na trzy grupy: tak zwana „stara piętnastka”, nowe kraje (dla których datę przystąpienia do UE ustalono na maj 2004 roku) oraz trzy kraje kandydujące wówczas do Unii (Bułgaria, Rumunia i Turcja). Obecnie w bazie danych udostępnionej na stronie internetowej Fundacji na rzecz Poprawy Warunków Życia i Pracy (*The European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions*) znajdują się także dane dla Chorwacji. Wyniki pierw-

szezo Europejskiego Badania Jakości Życia uzupełniono wynikami innych badań (między innymi realizowaną wspólnie z Dyrekcją Generalną ds. Zatrudnienia i Spraw Społecznych inicjatywą badawczą Eurobarometr), a także obiektywnymi danymi i wskaźnikami statystycznymi, tworząc interaktywną bazę danych o warunkach i jakości życia w Europie – *EurLIFE*. W bazie tej zawarto 160 wskaźników pogrupowanych w 12 obszarów badawczych (dziedzin) jakości życia: zdrowie, zatrudnienie, ubóstwo dochodowe, edukacja, rodzina, partycypacja społeczna, mieszkalnictwo, środowisko, transport, bezpieczeństwo, czas wolny oraz satysfakcja z życia [eurofound.europa.eu, odczyt: 1.10.2007]. W bazie uwzględniono zarówno wskaźniki odnoszące się do obiektywnych warunków życia mieszkańców, jak i wskaźniki subiektywnych odczuć ludności i percepcji jakości życia. Samą koncepcję badania jakości życia oparto na ujęciu zaproponowanym przez Erika Allardta, zwanym często modelem helsińskim, zakładającym integralności trzech sfer życia: sfery fizycznej, sfery psychicznej i sfery duchowej (uczuciowości). Podstawę badań stanowią bowiem trzy filary: być (*being*), mieć (*having*) oraz kochać (*loving*) [Borys, Rogala, 2008].

Głównym celem programu *Urban Audit* jest ocena jakości życia na poziomie lokalnym oparta na porównywalnych danych o miastach europejskich, zarówno w odniesieniu do obiektywnej, jak i subiektywnej jakości życia. Koordynatorem prac mających na celu stworzenie szerokiej bazy danych o miastach europejskich jest Urząd Statystyczny Wspólnoty Europejskiej – Eurostat, a wykonawcami programu są krajowe urzędy statystyczne, urzędy miast i samorządy terytorialne. Stworzenie tego typu bazy danych miało umożliwić lokalnym władzom dokonywanie porównań między miastami europejskimi, wymianę doświadczeń, a tym samym miało usprawnić zarządzanie usługami publicznymi na poziomie lokalnym, przyczyniając się do poprawy jakości życia w miastach (zob. szerzej [Borys, Rogala, 2008; *Survey...*, 2007]).

Statystyka Dochodów i Warunków Życia Krajów Unii Europejskiej (z ang. *EU-SILC – Community Statistics on Income and Living Conditions*) stanowi jedno z najistotniejszych badań warunków życia europejskich gospodarstw domowych. Celem badania jest pozyskanie porównywalnych danych na temat sytuacji dochodowej, ubóstwa i innych warunków życia ludności. Dotyczy to także uzgodnionych wspólnie i przyjętych przez kraje członkowskie UE wskaźników wykorzystywanych do monitorowania polityki w zakresie spójności społecznej. W ramach programu gromadzone są dane opisujące: demografię, edukację, ocenę stanu zdrowia, depryzację, warunki mieszkaniowe, aktywność ekonomiczną oraz poziom i źródła dochodów [Borys, Rogala, 2008].

Poza doświadczeniami europejskimi warto również odwołać się do ciekawych doświadczeń brytyjskich, australijskich, nowozelandzkich czy polskich samorządów, które podjęły się badania jakości życia swoich mieszkańców (zob. szerzej [Borys, Rogala, 2008]).

Projektując badanie jakości życia na poziomie lokalnym, należy zatem dokonać wyboru zestawu wskaźników obiektywnych (w tym określić ich konstrukcję formalną, liczbę, poziom szczegółowości, strukturę oraz źródła danych), a także skonstruować kwestionariusz ankiety na potrzeby badania subiektywnego za-

dowolenia z życia. W wypadku badania subiektywnej jakości życia rozstrzygnięcia wymagają również takie kwestie, jak liczebność, struktura i sposób doboru jednostek do próby badawczej, a także wybór metody badania (wywiad bezpośredni, ankieta telefoniczna i tym podobne). W wypadku obu badań należy wskazać osoby lub jednostki odpowiedzialne za ich koordynowanie. Mogą to być „wewnętrzne zasoby” danej gminy lub powiatu albo zewnętrzni eksperci specjalizujący się w tego typu badaniach. Ważną decyzją jest również określenie terminu przeprowadzenia badań, w tym szczególnie ich cykliczności. Wszystkich powyższych rozstrzygnięć dokonać można tylko wówczas, gdy zostaną jasno zdefiniowane obie kategorie: jakość życia oraz zrównoważony rozwój, a także będą wskazane szczegółowe aspekty wyjaśniające oba te pojęcia.

Dobrze opracowany zestaw wskaźników jakości życia w praktyce zarządzania rozwojem jednostek samorządu terytorialnego może pełnić różne funkcje. Zależnie od liczby przyjętych wskaźników, stopnia ich szczegółowości może być między innymi [Kusterka, Rogala, 2006; Rogala, 2009]:

- przydatną informacją dla osób zarządzających o tym, czy jednostka samorządu terytorialnego rozwija się w zaplanowanym kierunku i w zadowalającym tempie,
- podstawą identyfikacji problemów rozwoju danej jednostki,
- źródłem informacji służącej kreowaniu rozwoju lokalnego, w tym między innymi przesłanką do aktualizacji opracowanej strategii rozwoju,
- sposobem komunikowania lokalnej społeczności o rozwoju gminy czy powiatu, motywowania jej do zainteresowania się rozwojem jednostki samorządu terytorialnego i aktywnego uczestnictwa w procesie podejmowania decyzji,
- podstawą oceny osiągnięć danej jednostki na tle osiągnięć innych jednostek,
- może też być wykorzystany dla celów promocji danej jednostki (w przypadku uzyskania wysokich ocen).

Ponadto wyniki badania ankietowego pozwalają także [Rogala, 2009]:

- rozpoznać nastroje panujące w lokalnej społeczności, a także analizować, w wypadku cyklicznie powtarzanych badań jakości życia mieszkańców, zmiany w zadowoleniu i oczekiwaniach mieszkańców,
- porównywać opinie różnych grup mieszkańców (na przykład mieszkańców terenów wiejskich i terenów miejskich w wypadku gminy miejsko-wiejskiej),
- dostosowywać usługi publiczne do potrzeb i oczekiwań lokalnej społeczności.

5. Podsumowanie

Strategia zrównoważonego rozwoju powinna stanowić narzędzie działalności władz i społeczności lokalnej, bez którego wprowadzanie w życie zasad zrównoważonego rozwoju na obszarze gminy czy powiatu nie byłoby możliwe.

Właściwie opracowany dokument, respektujący zasady zrównoważonego rozwoju, stwarza podstawę optymalnego angażowania wszystkich sił tkwiących w lokalnych systemach: zasobów ludzkich, naturalnych oraz gospodarczych celem osiągnięcia trwałego, akceptowanego społecznie i przyjaznego środowisku rozwoju. Ponieważ stopień osiągnięcia założonych w strategii celów, w tym celu nadrzędnego, to znaczy wysokiej jakości życia, powinien być systematycznie oceniany, strategia, jako dokument planowania strategicznego – podlega monitorowaniu. Wskaźniki jakości życia i zrównoważonego rozwoju, monitorujące strategię, mogą być również wykorzystywane w sytuacji, gdy dana jednostka samorządu terytorialnego nie posiada sformalizowanego dokumentu. Ważne jest, aby w badaniach jakości życia uwzględniać zarówno wskaźniki obiektywne (wskaźniki zrównoważonego rozwoju), jak i subiektywne oceny mieszkańców. Jedynie takie podejście stanowi gwarancję kompleksowego ujęcia do zagadnienia pomiaru jakości życia.

Literatura

- Borys T. (1998), *Jak budować program ekorozwoju. Informacje ogólne. Agenda 21. Tom I*, Fundacja Karkonoska, Jelenia Góra–Warszawa.
- Borys T. (2001), *Planowanie ekorozwoju na poziomie regionalnym i lokalnym*, „Ekonomia i Środowisko” Nr 2 (19).
- Borys T. (2002), *Jakość, jakość życia oraz pojęcia i relacje pochodne*, [w:] W. Ostasiewicz (red.), *Metodologia pomiaru jakości życia*, Wydawnictwo AE we Wrocławiu, Wrocław.
- Borys T. (2005), *Zrównoważony rozwój jako przedmiot pomiaru wskaźnikowego*, [w:] T. Borys (red.), *Wskaźniki zrównoważonego rozwoju*, Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, Warszawa–Białystok.
- Borys T., Rogala P. (red.) (2008), *Jakość życia na poziomie lokalnym – ujęcie wskaźnikowe*, Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (UNDP) w Polsce, Warszawa.
- Brol R. (red.) (1998), *Zarządzanie rozwojem lokalnym. Studium przypadków*, Wydawnictwo AE we Wrocławiu, Wrocław.
- <http://www.eurofound.europa.eu/areas/qualityoflife/eurlife/index.php> (dostęp: 1.10.2011).
- Gołębiowski T. (2001), *Zarządzanie strategiczne. Planowanie i kontrola*, Difin, Warszawa.
- Koźmiński A.K., Piotrowski W. (red.) (1998), *Zarządzanie. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Kusterka M. (2003), *Jakość życia w aspekcie wybranych wskaźników ekorozwoju*, [w:] J. Tomczyk-Tołkacz (red.), *Jakość życia w perspektywie nauk humanistycznych, ekonomicznych i ekologii*, Akademia Ekonomiczna im. Oskara Langego we Wrocławiu, Jelenia Góra.
- Kusterka M., Rogala P. (2006), *Wykorzystanie wskaźników jakości życia na szczeblu lokalnym*, [w:] E. Broniewicz (red.), *Stan obecny i perspektywy rozwoju zrównoważonego*, Wydawnictwo Politechniki Białostockiej, Białystok.
- Ostasiewicz W. (2002), *Badanie jakości życia z perspektywy historycznej*, [w:] W. Ostasiewicz (red.), *Metodologia pomiaru jakości życia*, Wydawnictwo AE we Wrocławiu, Wrocław.
- Piontek F. (2000), *Człowiek i jego środowisko w strategii wzrostu gospodarczego i w zrównoważonym (trwałym) rozwoju*, „Problemy Ekologii” Nr 5.
- Piontek B. (2002), *Koncepcja rozwoju zrównoważonego i trwałego Polski*, PWN, Warszawa.

- Rogała P. (2009), *Zaprojektowanie i przetestowanie systemu mierzenia jakości życia w gminach. Raport z realizacji pracy. Etap 2*, Jelenia Góra–Poznań.
- Survey on Perceptions of Quality of Life in 75 European Cities* (2007), European Commission, Brussels.
- Tatarkiewicz W. (1985), *O szczęściu*, PWN, Warszawa.
- Wysocka E. (1996), *Planowanie strategiczne w gospodarce lokalnej*, [w:] *Prace Naukowe AE we Wrocławiu* Nr 734, Wydawnictwo AE we Wrocławiu, Wrocław.